

ВІДГУК
офіційного опонента на дисертацію
Александрова Павла Миколайовича
«МЕДІЙНІ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ СУЧASНИХ ЗАГРОЗ»,
подану до захисту на здобуття наукового ступеня
кандидата наук із соціальних комунікацій
за спеціальністю 27.00.04 – теорія та історія журналістики

Упродовж останнього десятиліття в дискурсі засобів масової комунікації спостерігаємо виразну тенденцію до збільшення частки медіаконтенту, в якому використовуються мотиви різних суспільних загроз. Ба більше, креативні технології моделювання й трансляції образів загроз сучасними медіасистемами постійно модифікуються, верифікуються, синтезуються, демонструючи потужні можливості у маніпулюванні громадською думкою, а в умовах політичної нестабільності — розпалювання ворожнечі та ведення гібридної війни. Цілком очевидно, що усебічне осмислення сутності означених практик та медіатехнологій, вивчення специфіки породжуваного ними контенту не лише сприяє розбудові теоретичної сфери сучасної комунікативістики, а й дає змогу пропонувати механізми ефективної нейтралізації можливого негативного впливу цього контенту на аудиторію.

Наведені аргументи свідчать на користь актуальності теми дисертації, поданої до захисту Павлом Миколайовичем Александровим. Недостатній рівень опрацювання цієї актуальної та вельми важливої теми в українській соціокомунікативістиці, зокрема у запропонованому дослідником міждисциплінарному форматі, потреба в узагальненні напрацювань зарубіжної наукової думки з подальшою екстраполяцією їх на українські реалії зумовлюють доцільність здійсненого п. Александровим дослідження.

Необхідність у вивченні окреслених проблем в теоретичному й практичному аспектах підтверджується інтегрованістю теми дисертації у низку комплексних науково-дослідних тем, проваджуваних кафедрою нових медій Львівського національного університету імені Івана Франка, а також Інституту масової екології.

Наукова новизна рецензованої дисертації полягає в тому, що її автор досліджує специфіку медійних інтерпретацій загроз, що виникають на тлі основних соціальних страхів, що панують в сучасному українському соціумі; виокремлює типові мовностилістичні та аудіовізуальні засоби журналістського інтерпретування сучасних загроз; концептуалізує комунікативні стратегії сучасної інформаційної війни; пропонує методику порівняння інформаційної політики новинних інтернет-видань щодо висвітлення різних загроз суспільству, а також механізми виявлення і нейтралізації можливого патогенного впливу маніпулятивних технологій.

Достовірність та обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, досягається використанням комплексного методологічного інструментарію, релевантного характеру й завданням дослідження. Вірогідність результатів дослідження забезпечена репрезентативністю зібраних методом контент-аналізу емпіричних даних, різноаспектного фактичного матеріалу з українського та зарубіжного досвіду медійної трансляції реальних і надуманих образів небезпеки, а також належною для рівня кандидатської дисертації апробацією результатів – публікаційною та конференційною активністю дисертанта (17 публікацій упродовж 2005-2018 рр., з них 4 - у фахових виданнях).

У Вступі п. Александров переконливо обґрунтуовує вибір теми дисертації, доводить її актуальність і важливість, чітко означає об'єктно-предметну ділянку, хронологічні рамки дослідження, теоретичне й практичне значення результатів роботи. Зауважу, однак, що попри чималу кількість наведених у роботі історичних прикладів резонансного інтерпретування журналістами різних загроз, головну увагу дослідника зосереджено на тому, як у мас-медіа висвітлювалися найбільш резонансні події лише останніх п'яти років: Євромайдан, анексія Криму, війна на Донбасі, різні форми протистояння України агресії Російської Федерації.

Послідовному викладу результатів дослідження сприяє обрана структура дисертації, що логічно відображає процес дослідження і специфіку мислення автора, дозволяє вповні розкрити поставлені мету і завдання.

У першому розділі «Образ загрози» у комунікаційних стратегіях сучасних ЗМК», за класичним каноном побудови академічних робіт, дисертант розкриває історіографію проблеми, презентує наукові розвідки українських та зарубіжних науковців, враховуючи думки як журналістикознавців, так і психологів, філологів, соціологів, семіотиків, філософів та інших дослідників, які розглядають соціально-комунікативний феномен страху як базової реакції людини на загрозу.

Цікавим і обґрунтованим видається порівняльний аналіз засобів моделювання загроз в кінематографії та журналістиці, що засвідчив використання у журналістській практиці візуальних концептів і творчих парадигм авторів художнього кіно. Дисертант обґруntовує вживання кінознавчого терміну «технології страху» в теорії соціальних комунікацій і послідовно використовує його в своїй роботі. Водночас не зовсім зрозуміло, чому в пошуках методологічного впливу на журналістські практики автор приділяє увагу лише окремим жанрам кінопродукції (фільми жаху, трилери, фільми-катастрофи), а великий пласт художньої літератури, що, за логікою дослідження, мала б впливати на конструювання образів загрози в журналістських текстах не менше, аніж кіно, залишає поза увагою.

Для визначення особливостей інтерпретування загроз сучасними медіа дисертант класифікує і структурує медійні відображення загроз відповідно до основних функцій журналістики. Він доводить, що використання у журналістських матеріалах мотивів загрози є не тільки припустимим, але й цілком закономірним виявом природи ЗМІ, позаяк повідомляти про різні суспільні небезпеки є одним із базових завдань журналістики. Автор обґруntовує думку, що, використовуючи «технології страху», мас-медіа можуть застерігати населення від різноманітних небезпек, підсилювати громадянську активність, мобілізувати аудиторію, здійснювати просвітницьку функцію. Водночас він слушно резюмує, що використання цих технологій «може призводити до таких деструктивних наслідків, як травматизація психіки людей, провокування паніки та нездорового ажіотажу, формування почуття неспокою та безвиході тощо».

Цілком виправдано у другому розділі дисертації «Особливості репрезентації сучасних загроз у ЗМК та пов’язані із цим актуальні проблеми» дослідник значну увагу приділяє медійним інтерпретаціям загрози у протистоянні України російській агресії, виокремлює найактуальніші аспекти комунікаційних стратегій інформаційної війни, ілюструючи їх доречними прикладами. У фокусі уваги дисертанта й надзвичайно гострі проблеми висвітлення журналістами загроз, пов’язаних із воєнними діями на Донбасі, зокрема питання етичних меж щодо показу кадрів крові та смерті в ЗМК під час війни. Автор розглядає аргументи «за» і «проти» щодо використання мови ворожнечі в журналістських текстах.

У підрозділах 2.3, 2.4, 2.5 п. Александров, наводячи доволі переконливі приклади з минулого й сучасної медіапрактики, аналізує явища медіанасильства, «моральної паніки», спровокованої медійними гіперболізаціями загроз, а також використання «технологій страху» у комерційній, політичній та соціальній рекламі.

Варто наголосити, що дослідник не обмежується фіксацією й описом різних виявів репрезентації загроз у медіапросторі, він акцентує на найслабших «місцях», як-от складність контролю медіанасильства в інтернет-просторі, а головне— робить спробу сформулювати шляхи вирішення проблеми на законодавчому, професійному (журналістському та журналістикознавчому) та медіаосвітньому рівнях. Так, з-поміж іншого, автор небезпідставно обстоює ефективність таких методів протидії неадекватному висвітленню загроз у ЗМІ, як раціоналізація страхов, до яких апелюють медіатексти, а також постановка уточнювальних питань, що допомагають з’ясувати рівень реальної небезпеки, що стала об’єктом журналістського матеріалу.

Третій розділ дисертації «Маркери загроз у нових медіях: метод контент-аналізу» презентує результати проведеного дослідником контент-аналізу щодо використання текстів із мотивами загрози в онлайн-новинах популярних українських та російських інтернет-ресурсів. Важливим здобутком вважаю те, що дисертант не лише опрацював кількісно великий масив новин за трирічний період (з 2013 – по 2015 рр.), структурував їх за тематичними

блоками, а й зіставив із експертними оцінками аналогічних загроз (зокрема українських експертів Національного інституту стратегічних досліджень, Інституту Горшеніна, Центру Разумкова). Цей підхід дозволив автору чітко визначити, висвітленню яких загроз віддають перевагу журналісти.

Щоправда, п. Александров використовує оприлюднені результати розвідок експертів науково-дослідних інститутів, а в контексті його дослідницьких пошуків доцільніше, мабуть, було провести самостійне опитування відповідних експертів з метою звузити тему і чіткіше з'ясувати, які загрози потребують особливої уваги журналістів, а які, навпаки, є безпідставно перебільшеними. Посутнім доповненням до роботи були би коментарі редакторів проаналізованих інтернет-ресурсів («Української правди», «УНІАНу» та «Українських новин»), чому їхня редакційна політика концентрує увагу на одних загрозах та ігнорує інші. Проте, очевидь, опитування експертів та редакторів дослідженням не передбачалося.

Сформульовані дисертантом висновки, як до кожного із розділів, так і загальні, є достатньо повними й узагальнюють послідовність викладеного у розділах теоретичного та емпіричного матеріалу відповідно до поставлених завдань, розкривають концептуальну цілісність і демонструють практичні здобутки для розробки новітніх підходів до аналізу інтерпретацій загроз у сучасних медіатекстах.

Разом із цим деякі положення дисертації п. Александрова викликають запитання й потребують пояснення під час захисту.

1. Зрозуміло, що беручи до уваги такі новітні тенденції розвитку системи соціальних комунікацій, як «конвергенція технологій, видів та засобів комунікації... зникнення монополій мас-медій на продукування та поширення масової інформації, гіbridизація журналістики з реклами та PR, документалістики — з ігровим кіно» (С.13), у своєму дослідженні медіапрезентації суспільних загроз дисерант спробував охопити увесь цей спектр соціальних комунікацій. Проте, на мою думку, і за обсяgom опрацьованого емпіричного матеріалу, і за глибиною осмислення та повнотою викладу він краще впорався з аналізом мас-медійного контенту, продукованого

традиційними й новими медіями. Натомість проблему використання образів загроз, скажімо, у різних видах реклами (підрозділ 2.5), що може бути предметом окремого дослідження, в дисертації лише окреслено.

2. Аналізуючи медіапродукцію, що здійснює маніпулятивний вплив за допомогою «технологій страху», із законодавчо-регулятивної перспективи, дослідник зосереджується переважно на українському законодавстві (див. підрозділ 2.6.). Вочевидь, варто було би активніше апелювати також до аналогічного світового досвіду, зокрема до тих законодавчих та етичних норм, що вже підтвердили свою ефективність і могли б бути використані для удосконалення української етично-правової бази.

3. На мій погляд, у висновках до дисертації виразнішої артикуляції потребувала думка стосовно перспектив контролю медіаконтенту, який неадекватно репрезентує актуальні загрози: чи тут ключове значення мають відігравати державні органи, чи все-таки левова частка контролю лежить в площині етичної самоцензури журналіста, рекламодавця і рекламиста, редакційної політики та недержавних медіаорганізацій?

4. Оскільки хронологічні межі порівняльного контент-аналізу онлайн-новин низки українських й російських інтернет-ресурсів щодо маркерів загроз (розділ 3) обмежуються 2013-2015 рр. – періодом, як висновкує дисертант, «надвисокої динаміки зростання новин із мотивами загроз» (С. 161), цікаво було би дізнатися, чи вивчав він, як змінилися пріоритети у висвітленні загроз обраними інтернет-медіа після закінчення активної фази бойових дій на Донбасі, тобто у 2016-2018 рр.

Однак зазначене не впливає на загальну позитивну оцінку роботи і не заважає зробити висновок, що дисертація П. М. Александрова є оригінальним, самостійним, завершеним дослідженням, результати якого мають очевидну наукову новизну, комплексний характер, практичну цінність. Вона заповнює прогалину, що існувала у вивченні інформаційно-аналітичного дискурсу.

Зміст основних розділів, переконливі висновки дисертації демонструють фаховий рівень її автора, знання ним релевантних обраній темі українських та зарубіжних теоретичних праць широкої тематики (журналістикознавства,

кінознавства, медіа психології, культурології, соціології тощо), його вміння працювати з емпіричним матеріалом, аналізувати новітні медіатексти, давати зафікованим явищам належну оцінку, робити власні умовиводи.

Актуальність обраної теми дисертації, ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, новизна та повнота викладу в опублікованих працях повністю відповідають вимогам до кандидатських дисертацій. Автореферат вповні репрезентує зміст дисертації, оформленний за усіма відповідними вимогами, дає змогу скласти уявлення про особистий внесок здобувача в наукове вирішення актуальної проблеми.

Вважаю, що дисертаційна робота на тему «Медійні інтерпретації сучасних загроз», представлена на здобуття наукового ступеня кандидата наук із соціальних комунікацій, відповідає вимогам пунктів п. 9, 11, 12 та 13 (зі змінами, внесеними згідно з Постановами КМУ № 656 від 19. 08. 2015 р., № 1159 від 30. 12. 2015 р. та № 567 від 27. 07. 2016 р.), відповідає спеціальності та профілю Спеціалізованої вченої ради К 35.051.24 Львівського національного університету імені Івана Франка, а її автор — Александров Павло Миколайович — заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата наук із соціальних комунікацій за спеціальністю 27.00.04 — теорія та історія журналістики.

Офіційний опонент:

доктор наук із соціальних комунікацій,

професор кафедри медіакомунікацій

Української академії друкарства

Е. І. Огар

Підпис Е. І. Огар підтверджую:

Вчений секретар Української академії друкарства

доцент, канд. техн. наук

З. М. Сельменська

